

Επιστημονικό Άρθρο

Το Γλωσσικό Ζήτημα και οι Συνέπειές του στην Ελληνική Γλώσσα και Παιδεία

Βασίλειος Καλοφορίδης

Βιβλιοθηκονόμος

Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Θεσσαλονίκης, Ελλάδα

Το γλωσσικό πρόβλημα στην ελληνική γλώσσα ξεκινά κατά τη διάρκεια της αρχαιότητας από την γνωστή τάση του αττικισμού. Στους νεότερους χρόνους, το γλωσσικό πρόβλημα εξελίχθηκε σε αντιπαράθεση για την εθνική γλώσσα, με αρνητικές συνέπειες που επηρέασαν όλους τους τομείς της κοινωνικής και πνευματικής ζωής της Ελλάδας. Η διαμάχη που προέκυψε στην Ελλάδα στις αρχές του 19^{ου} αιώνα σχετικά με την επιλογή της επίσημης γλώσσας του έθνους, τη δημοτική ελληνική (ομιλούμενη γλώσσα) ή την καλλιεργημένη απομίμηση της αρχαίας ελληνικής (καθαρεύουσα) αποτέλεσε το γλωσσικό ζήτημα. Το γλωσσικό ζήτημα ταλάνισε τη νεότερη Ελλάδα από τα προεπαναστατικά ήδη χρόνια καθ' όλη τη διάρκεια της ίδρυσης του ελληνικού κράτους και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει και να προσεγγίσει τις κύριες πτυχές του γλωσσικού ζητήματος, εστιάζοντας σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους: την αρχαιότητα, τη βυζαντινή (μεσαιωνική) εποχή και τη σύγχρονη Ελλάδα, δίνοντας έμφαση στον αρνητικό αντίκτυπο αυτής της ιδιαίτερης διαμάχης στη γλώσσα και την εκπαίδευση.

Λέξεις κλειδιά: νέα ελληνική γλώσσα, γλωσσικό ζήτημα, καθαρεύουσα, δημοτική ελληνική γλώσσα

Εισαγωγή

Η γλώσσα αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου που τον διαφοροποιεί από τους άλλους ζωντανούς οργανισμούς. Ο άνθρωπος αντιλαμβάνεται και κατανοεί τον κόσμο μέσα από τη γλώσσα η οποία, ως ένα διαρθρωμένο σύνολο δεσμών που συσχετίζει απτά και ιδεατά στοιχεία, του παρέχει τη δυνατότητα να αναλύει τα βιώματα του σε θεωρητικά στοιχεία και να υπερβαίνει το ατομικό του γίγνεσθαι. Η γλώσσα διαχωρίζεται σε γραπτό και προφορικό λόγο. Ο άνθρωπος με τη γραφή κατάφερε να ενδυναμώσει τη συλλογιστική του ικανότητα και να διαμορφώσει την πορεία του μέσα στον χρόνο. Η παράσταση με γράμματα και γραφικά σύμβολα μορφοποιείται σε πέντε εξελκτικές βαθμίδες που αποδίδονται αρχικά με το μετασηματισμό των εικονογραμμάτων σε ιδεογράμματα, έπειτα σε σύμβολα λέξεων,

σε συλλαβογράμματα και τέλος σε γράμματα του αλφαβήτου. Η μελέτη της ελληνικής γλώσσας μας οδηγεί στον εντοπισμό της ινδοευρωπαϊκής της καταγωγής, τους αρχαϊσμούς και την ανάδειξη της στη μυκηναϊκή εποχή. Η εξελικτική της πορεία διακρίνεται σε πέντε στάδια, στη Γραμμική Β', στην αλφαβητική γραφή, στην κοινή ελληνιστική, στη γλώσσα των βυζαντινών χρόνων και τέλος στη σύγχρονη νεοελληνική γλώσσα (Βούρτσας, 1999, σσ. 253-254, 264, Λιαπής, 1994, σ. 1, Τσοχατζίδης, 2017, σ. 107).

Η γλώσσα αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο που παρέχει τη δυνατότητα διαβίβασης μηνυμάτων, πληροφοριών, σκέψεων και γνώσεων από έναν άνθρωπο σε έναν άλλον και συγχρόνως πρωταρχικό στοιχείο της παιδείας μιας κοινωνίας. Κατ' επέκταση το γλωσσικό ζήτημα ανεξάρτητα από τις όποιες διαστάσεις και τους τομείς στους οποίους αναπτύχθηκε αποτέλεσε ένα κοινωνικό φαινόμενο στο οποίο αντιπαρατέθηκαν δυο συγκρουόμενες αντιλήψεις: η λαϊκή που διατείνονταν ότι η γραπτή γλώσσα δεν απαιτούσε τη διαφοροποίηση της από τη καθομιλουμένη γλώσσα του λαού και μια ελιτίστικη που υποστήριζε ότι η γραπτή γλώσσα όφειλε να είναι λόγος ιδιόμορφης μεθοδικότητας και μορφοποίησης ώστε να μη παρουσιάζει ομοιότητες με τον προφορικό λόγο (Καλόμαλος-Αθανασόπουλος, 2002, σ. 56).

Η Ελληνική Γλώσσα και το Γλωσσικό Ζήτημα

Η ελληνική γλωσσική πραγματικότητα αποτελεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα διγλωσσίας, με την έννοια ότι στην ελληνική κοινωνία συμβιώνουν για μεγάλο χρονικό διάστημα όχι δυο εθνικές γλώσσες (όπως για παράδειγμα η αγγλική και η γαλλική στον Καναδά) αλλά δυο γλωσσικοί σχηματισμοί που εκπορεύονται από την ίδια γλώσσα. Η διάσταση για τη γλώσσα άρχισε την εποχή που διαπλάθονταν η ιδέα ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Η διαμάχη εκδηλώθηκε τον 19^ο αι. αναφορικά με τη γλώσσα καθομιλουμένη ή λόγια που έπρεπε να θεσμοποιηθεί ως «εθνική». Το γλωσσικό ζήτημα ταλαιπώρησε τον ελληνισμό για είκοσι περίπου αιώνες ως διαμάχη σχετικά με τη φιλολογική γλώσσα των λογίων στους αρχαιότερους χρόνους αλλά και όσον αφορά την επίσημη γλώσσα του κράτους στη διοίκηση, στην εκπαίδευση και στις επιστήμες στους νεότερους χρόνους. Το γλωσσικό ζήτημα διευθετήθηκε τελειωτικά το 1977 με την υπερίσχυση της Δημοτικής (Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σ. 40, Μπαμπινιώτης, 2002, σ. 168 · Φραγκουδάκη, 1996, σ. 29, Ferguson, 1959, σσ. 325-326).

Το πρόβλημα ξεκίνησε τον 1^ο αι. π.Χ., όταν το ιδεολογικό ρεύμα που ονομάστηκε Αττικισμός εγκαινίασε τη διγλωσσία δηλαδή τη διαίρεση της ενιαίας ελληνικής γλώσσα σε δυο εκδοχές: στην δημόδη που αποτελούσε την αδιάλειπτη ροή της Ελληνιστικής Κοινής και σε μια νέα την αρχαϊζουσα ως αντιγραφή της Αττικής. Το φαινόμενο της διγλωσσίας έχει διερευνηθεί από τους γλωσσολόγους ως η συνύπαρξη ενός συνδυασμού δυο διαφορετικών μορφών της γλώσσας αφενός της «υψηλής» γλώσσας που προσδίδει πνευματική και κοινωνική υπεροχή και αφετέρου αυτή της «χαμηλής» που υιοθετείται σε περιστάσεις συμβατικότητας, οικειότητας και

στενών δεσμών (Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σ. 40, Μπαμπινιώτης, 2002, σ. 168, Φραγκουδάκη, 1996, σ. 29, Ferguson, 1959, σσ. 325-326).

Αρχαϊκή Εποχή: Το Κίνημα του Αττικισμού

Με την επέκταση του μακεδονικού βασιλείου, μετά τον θάνατο του Αλεξάνδρου, το ελληνικό ιδεώδες εξαπλώθηκε παντού. Η ελληνική γλώσσα έγινε οικουμενικό αγαθό ενός υπερμεγέθους όσο και ποικιλόμορφου πληθυσμού. Η ανάγκη για μια κοινή γλώσσα που θα εξυπηρετούσε τις διοικητικές, διπλωματικές και εμπορικές ανάγκες του μεγάλου μακεδονικού βασιλείου οδήγησε στη μορφοποίηση της αττικής διαλέκτου σε μια νέα γλωσσική μορφή την Κοινή Ελληνιστική ή Αλεξανδρινή (Βούρτσης, 1999, σ. 288).

Η έννοια του Αττικισμού χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να εκφράσει το ιδεολογικό ρεύμα που από τον 1^ο αι. π.Χ. επιδίωκε τη γλωσσική υποταγή στην ιδιαιτερότητα των συγγραφέων της κλασσικής εποχής αναγνωρίζοντας την εξελικτική πορεία της γλώσσας ως παρακμή ενός αντιπροσωπευτικού κλασσικού γλωσσικού ύφους. Το πρώτο στάδιο του κινήματος εκδηλώνεται λίγο πριν την εμφάνιση του Χριστού όταν ο αττικισμός με αφετηρία τις λογοτεχνικές του φιλοδοξίες και τις προσκείμενες ρητορικές σχολές, παρεμποδίζει το σύνολο της δημιουργικής πεζογραφίας. Κυρίαρχο ρόλο στην επικράτηση του αττικισμού αποτέλεσε η έγερση των διανοούμενων από το λήθαργο που επέβαλε η ρωμαϊκή κατοχή της χώρας και η επακόλουθη ύφεση της ρητορικής των «γραικύλων κολάκων» (Ανδριώτης, 2003, σ. 58, Βούρτσης, 1999, σσ. 286-287, Καζάζης, 2017, σ. 958, Τσαντσάνογλου, 1999, σ. 114).

Ο αττικισμός ως κίνημα παγιώθηκε λειτουργικά στη Ρώμη με την επιστημονική κατάρτιση των Ρωμαίων ευγενών στις ελληνικές ρητορικές σχολές. Από τον 1^ο αι. π.Χ. οι διανοούμενοι των ελληνιστικών κέντρων άρχισαν να αναδεικνύουν τη χρήση της αρχαϊκής γραφή, προβάλλοντας το επιχείρημα πως μόνο η άκριτη αναπαραγωγή του αττικού ιδιώματος θα συνέτεινε στη παραγωγή μεγάλων δημιουργημάτων παραπλήσιων της κλασσικής εποχής. Η εκδοχή της μίμησης συγκρότησε τη θεμελιώδη αφετηρία της λογοτεχνικής ανάδυσης εκείνης της εποχής. Με την αποστασιοποίηση από την απλοποίηση της κοινής γλώσσας πίστευαν πως θα μπορούσε να επιτευχθεί μια καινούρια κορύφωση των γραμμάτων, ισοδύναμη με αυτή του 5^{ου} π.Χ. αιώνα. Η ιδεολογία του αρχαϊσμού δεν αποτεινόνταν στο ευρύτερο λαϊκό πληθυσμό και δεν μπορούσε να προσδιορίσει την ανάπτυξη του προφορικού λόγου. Επενέργησε ωστόσο στους διδάσκοντες και στους διδασκόμενους των φιλοσοφικών σχολών. Η αντιπαράθεση ανάμεσα στον ανυπόστατο και κατασκευασμένο εκφραστικό τρόπο του αττικισμού, στον γραπτό και προφορικό λόγο, επιδεινώθηκε με την εμφάνιση μιας νέας θρησκείας, τον Χριστιανισμό. Οι χριστιανοί ως φορείς μιας εκ θεμελιών ετερόμορφης κοσμοαντίληψης μεταχειρίζονται την κοινή γλώσσα και μάχονται οτιδήποτε αρχαίο και ειδωλολατρικό (Ανδριώτης, 2003, σ. 58, Βούρτσης, 1999, σσ. 286-287, Καζάζης, 2017, σ. 958, Τσαντσάνογλου, 1999, σ. 114).

Η θρησκευτική και ιδεολογική αντίθεση που διακρίνει τις δυο ερίζουσες πλευρές πραγματώνεται ως γλωσσική. Ωστόσο τον 4^ο μ.Χ. αι. οι Τρεις Ιεράρχες της Εκκλησίας συμφιλιώνονται με τις συνέπειες του αττικισμού. Η υπαγωγή αυτή παραπλάνησε τη βυζαντινή λόγια γραμματεία και οδήγησε στην καθιέρωση της διγλωσσίας και στην θέσπιση μιας επίσημης γλώσσας που δεν μιλήθηκε ποτέ έξω από τις ρητορικές εκδηλώσεις έχοντας ως επακόλουθο τη γλωσσική διαίρεση που σηματοδότησε την ελληνική γνωσιολογική συγκρότηση έως τη σύγχρονη νεοελληνική εποχή (Ανδριώτης, 2003, σ. 58, Βούρτσης, 1999, σσ. 286-287, Καζάζης, 2017, σ. 958, Τσαντσάνογλου, 1999, σ. 114).

Βυζαντινή Εποχή

Στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία κυριαρχούσαν δυο γλώσσες, η λατινική, που τη χρησιμοποιούσε το δυτικό τμήμα και η ελληνική που την μεταχειρίζονταν οι κάτοικοι του ανατολικού κράτους. Στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (Βυζάντιο), οι λόγιοι και χριστιανοί ιεράρχες υποτιμούσαν την λατινική ως απολίτιστη γλώσσα, διότι όπως διατείνονταν διακρίνονταν από «πενία και στενότητα». Η ελληνική γλώσσα με τη φυσιογνωμία της «κοινής» που δημιουργήθηκε λόγω των στρατιωτικών επιχειρήσεων του Μεγάλου Αλεξάνδρου είχε υπερισχύσει στον γραπτό και προφορικό λόγο, μετατοπίζοντας την αρχαία Αττική. Η κοινή γλώσσα στο βυζαντινό κόσμο υπερτερούσε έναντι της αρχαϊζουσας και αυτό γιατί συνιστούσε τη γλώσσα του ευαγγελίου και απέτρεπε τη δυσχερή χρήση λέξεων και συντάξεων. Παρόλα αυτά από τους πρώτους μεταχριστιανικούς χρόνους οι κεκτημένοι της παιδείας επιχείρησαν να αναβιώσουν τουλάχιστον στο γραπτό λόγο την Αττική διάλεκτο. Το φαινόμενο της διγλωσσίας επέφερε τη συγκρότηση δυο διαλέκτων της «δοκίμου» ή «λογίας» και της «καθομιλημένης» ή «δημώδους» (Beck, 2007, σ. 32, Γιαννόπουλος, 2000, σσ. 332-335 · Πλακογιαννάκης, 2002, σσ. 35-36).

Η λόγια γλώσσα του γραπτού λόγου και των διανοούμενων προσδιορίστηκε από την Αττική διάλεκτο και συγκρότησε ένα εικονικό εργαλείο έκφρασης του οποίου η πρόσκτηση ήταν εφικτή μόνο στην ανώτερη εκπαίδευση. Η κατασκευασμένη αυτή γλώσσα δεν ικανοποιήθηκε μόνο με την άκριτη αντιγραφή της αττικής γλώσσας του κλασικισμού. Ιδιοποιήθηκε ομηρικές εκφράσεις αλλά και άντλησε στοιχεία από λόγιους, σοφιστές και ιεράρχες όπως ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός που αποτελούσε για αυτούς ιδανικό παράδειγμα εκφραστικού τρόπου. Σοφιστές όπως ο Αίλιος Αριστείδης ή ο Λιβάνιος είχαν το ίδιο κύρος με τον Δημοσθένη. Ακόμη και λογοτεχνικά έργα της κοινής γλώσσας με το πέρασμα του χρόνου κατέληγαν στην ανωτερότητα των κλασικών. Αντίθετα η καθομιλουμένη γλώσσα σχημάτιζε το ανυπέρβλητο και απτό είδος της ελληνικής γλώσσας η οποία λόγω της εξελικτικής της πορείας οδηγούσε σε μια μορφολογική και συντακτική αποξένωση από τη λόγια (Beck, 2007, σ. 32 · Γιαννόπουλος, 2000, σσ. 332-335, Πλακογιαννάκης, 2002, σσ. 35-36).

Παρά την διάσταση μεταξύ λογίας και δημώδους γλώσσας ένα σημαντικό τμήμα της βυζαντινής γραμματείας συντάχθηκε στη δημώδη γλώσσα. Επειδή όμως στη

βυζαντινή κοινωνία δεν σχηματίστηκε μια προσήλωση στην υπεράσπιση της βυζαντινής δημοτικής, τα λογοτεχνικά κείμενα αυτής της γραμματείας ήταν επιφορτισμένα με τα αποτυπώματα της λόγιας γλώσσας. Η βυζαντινή γλώσσα στοιχειοθέτησε μια μεικτή γλώσσα στην οποία διασταυρώθηκαν τα αρχαϊστικά και τα δημώδη στοιχεία της γλώσσας. Η ελληνική γλώσσα της βυζαντινής περιόδου καλλιέργησε γνωρίσματα και ιδιότητες που τη διαφοροποιούν τόσο από την αρχαία όσο και από τη νέα ελληνική που επακολούθησε (Γιαννόπουλος, 2000, σσ. 333-335).

Νεοελληνική Εποχή

Η Περίοδος μετά την Πτώση της Πόλης

Μετά την πτώση της Πόλης και την κατάρρευση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, η βυζαντινή τάξη των ευγενών διασπάστηκε και το Πατριαρχείο αναγνωρίστηκε ως η θρησκευτική κεφαλή των ραγιαδών. Οι υπόδουλοι πληθυσμοί ήταν συγκροτημένοι σε μιλέτια με βάση όχι τη γλώσσα αλλά την θρησκεία. Την περίοδο αυτή, τα δυο σημεία έλξης του Ελληνισμού ήταν, σχηματικά, δύο. Από τη μία το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης και από την άλλη η αστική τάξη της ελληνικής διασποράς. Το Πατριαρχείο κατείχε μια αξιοσημείωτη ισχύ που ήταν επακόλουθο της δικαιοδοσίας που του είχε παραχωρήσει η Υψηλή Πύλη (όπως η άσκηση δικαιοσύνης και η οργάνωση της παιδείας) και η οποία αποτυπώνονταν στην θεοκρατική αντίληψη σύμφωνα με την οποία οι θρησκευτικοί άρχοντες ενός λαού ήταν και οι φυσικοί του ηγεμόνες, κυβερνήτες. Το Πατριαρχείο διαφύλαξε μέσω της ελληνικής γλώσσας και της θρησκείας την αυτογνωσία του ελληνισμού μέσα στο αλλογενές και πρέσβευσε την παλινόρθωση της βυζαντινής αυτοκρατορίας (Hoppecks, 2006, σσ. 533-535, Καλοφορίδης, 2014, σσ. 202-203, Κορδάτος, 1973, σσ. 28-29).

Η ηθική, πολιτική και κοινωνική κρίση που εκδηλώθηκε μέσα στο σκλαβωμένο γένος μορφοποίησε τις ανάλογες συνθήκες για την ανάπτυξη της δημοτικής παράδοσης. Ο ελληνισμός διαφύλαξε την πίστη και τη γλώσσα του αποκομίζοντας σθένος από τις παραδόσεις. Στο τουρκοκρατούμενο αυτό σκηνικό, ο ρόλος της Εκκλησίας ήταν ιδιαίτερα σημαντικός στο χώρο της γλώσσας. Παρόλο, που στο εκπαιδευτικό σύστημα πρυτάνευε ο αναχρονισμός της εκκλησιαστικής διανόησης, υιοθετήθηκε μια πρότυπη γραπτή γλώσσα η οποία θεμελίωσε μια λόγια ομιλούμενη νόρμα και αναχαίτισε σε μεγάλο βαθμό τον διαμελισμό του ελληνισμού (Hoppecks, 2006, σσ. 533-535, Καλοφορίδης, 2014, σσ. 202-203, Κορδάτος, 1973, σσ. 28-29).

Η Περίοδος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

Ο Διαφωτισμός βασίστηκε στην προσδοκία της αποδέσμευσης της ανθρώπινης νόησης από το έρεβος της εξαπάτησης και της αμάθειας και ανατρέποντας τις φιλοσοφικές παραδοχές της μεσαιωνικής σκέψης, κληροδότησε ένα πρωτοποριακό όλον γνωστικών και αξιολογικών αρχών. Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός συνάπτεται

άμεσα με τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό. Την περίοδο αυτή στον ελληνικό χώρο σημειώθηκε ένα πλήθος οικονομικών και κοινωνικών μεταβολών. Η άνοδος αφενός των Φαναριωτών σε ανώτερες θέσεις της πολιτικής ιεραρχίας και αφετέρου η προβολή της εμπορικής τάξης εισήγαγαν νέες ευρωπαϊκές ιδέες στην Ελλάδα. Το όραμα των Φαναριωτών επικεντρώνεται μεταξύ άλλων και στην διεύρυνση της εκπαίδευσης. Τα γλωσσικά θέσμια, τόσο στο Φανάρι, όσο και στις παραδουνάβιες ηγεμονίες υπήρξαν αντιφατικά. Οι υφολογικοί τρόποι του προφορικού λόγου διείσδυσαν και στον γραπτό. Οι λόγιοι που ασπάστηκαν τη νεότερη ευρωπαϊκή σκέψη, χρησιμοποίησαν την αττικίζουσα γλώσσα για να διατρανώσουν τις απόψεις τους (Babiniotis, 1979, σ. 3, Horrocks, 2006, σσ. 536-537, Pappageotes & Macris, 1964, σσ. 56, Κιτρομηλίδης, 2009, σ. 13, Πεχλιβάνος, 1999, σ. 226, Σκούρα, 2012, σ. 2, Στέση & Ξούριας, 2015, σ. 63).

Η πολιτική αναγέννηση του ελληνικού έθνους έπρεπε να ακολουθείται από μια πολιτιστική αναγέννηση η οποία με τη σειρά της, θα έπρεπε να βασίζεται σε μια αναγεννημένη γλώσσα και όχι σε μια νοθευμένη και παρακμιακή αμόρφωτων Ελλήνων, που ζούσαν κάτω από τον τουρκικό ζυγό. Αξίζει να σημειωθεί ότι η αττικίζουσα βρήκε ένα πιο εύφορο έδαφος στο Φανάρι της Κωνσταντινούπολης και στα άλλα ελληνικά κέντρα της Τουρκοκρατούμενης Ελλάδας παρά στα νησιά, αφού αυτά ήταν υπό την κυριαρχία των Φράγκων και των Βενετών. Ταυτόχρονα, ο λαός ικανοποίησε την ανάγκη του για μόρφωση, μέσα από τις λαϊκές λογοτεχνικές εκδόσεις, σε απλή γλώσσα των τυπογραφείων της Βενετίας (Babiniotis, 1979, σ. 3, Horrocks, 2006, σσ. 536-537, Pappageotes & Macris, 1964, σσ. 56, Κιτρομηλίδης, 2009, σ. 13, Πεχλιβάνος, 1999, σ. 226, Σκούρα, 2012, σ. 2, Στέση & Ξούριας, 2015, σ. 63).

Η εισχώρηση νέων ιδεών από την Ευρώπη, η άνθηση της παιδείας και η ανάγκη παραγωγής νέων συγγραμμάτων οδήγησαν στην επιζήτηση μιας γλώσσας που έπρεπε να αποτυπώσει κατάλληλα τον επιστημονικό και φιλοσοφικό λόγο. Παράλληλα, η εκλαϊκευτική διάθεση, του αναγνωστικού κοινού, επέβαλε την αναζήτηση μιας γλώσσας κατανοητής στα ευρύτερα στρώματα. Η πνευματική ηγεσία βρέθηκε διχασμένη. Από τη μια πλευρά λόγιοι, όπως οι Άνθιμος Γαζής, Νεόφυτος Δούκας, Α. Θεοτόκης, Παναγιώτης Κοδρικάς κ.ά. καλλιεργούν τον αρχαϊσμό, ενώ από το άλλη πλευρά λόγιοι και ποιητές, όπως οι Ρήγας Φεραίος, Γρηγ. Κωνσταντάς, Δ. Φιλιππίδης, Δ. Φωτιάδης, Δημήτριος Καταρτζής, Ιωάννης Βηλαράς, Διονύσιος Σολωμός κ.ά. μάχονται τον αρχαϊσμό και εισηγούνται να αναγνωρισθεί ως βασικό όργανο της παιδείας μια γλωσσική μορφή προσιτή στη γλώσσα του λαού. Ανάμεσα, στις διαμετρικά αντίθετες αυτές απόψεις, συμφιλιοτική λύση αποτέλεσε η «μέση οδός» του Κοραή (Babiniotis, 1979, σ. 3, Horrocks, 2006, σσ. 536-537, Pappageotes & Macris, 1964, σσ. 56, Κιτρομηλίδης, 2009, σ. 13, Πεχλιβάνος, 1999, σ. 226, Σκούρα, 2012, σ. 2, Στέση & Ξούριας, 2015, σ. 63).

Ο Κοραής αντιτίθεται στην επιστροφή στην αρχαία ελληνική και προτείνει ένα συμβιβασμό μεταξύ της σχεδόν ακατανόητης αττικής ελληνικής και της λαϊκής γλώσσας, αποσκοπώντας στη δημιουργία μιας νέας, καθαρής και συστηματικής γλώσσας, η οποία θα έφτανε σταδιακά πιο κοντά στην αττική, ως το αποτέλεσμα μιας

ριζικής εκκαθάρισης του λεξιλογίου και μιας ανάλογης επεξεργασίας της γραμματικής και του συντακτικού. Η εκκαθάριση αυτή αποτέλεσε την πρώτη ώριμη απόπειρα απλοποίησης της γλώσσας. Για τον Κοραή η γλωσσική αναμόρφωση αποτελούσε τμήμα μιας γενικευμένης προσπάθειας, για την πολιτισμική αναγέννηση του ελληνισμού και τον εκπολιτισμό του έθνους. Οι απόψεις του Κοραή στάθηκαν απέναντι στις υπερβολές του αρχαϊσμού με βασικούς αντιπάλους τον Νεόφυτο Δούκα και τον Παναγιώτη Κοδρικά. Εκτός από τους αρχαϊστές στις απόψεις του αντέδρασε και η Σχολή των Επτανήσιων ποιητών οι οποίοι υπεραμύνονταν της δημοτικής με ουραγό τον Διονύσιο Σολωμό αλλά και η Παλαιά και Νέα Αθηναϊκή Σχολή (Pappageotes & Macris, 1964, σ. 56, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σ. 44, Μαλαφάντης, 1996, σ. 182, Στέση & Ξούριας, 2015, σ. 69).

Δημοτική και Καθαρεύουσα στη Νεότερη Εποχή

Με την καθιέρωση της καθαρεύουσας του Κοραή, ως γραπτή κοινή γλώσσα, δημιουργείται ένα νέο δίγλωσσο σχήμα αυτό της καθαρεύουσας έναντι της δημοτικής που αποτελεί το βασικό στάδιο του γλωσσικού ζητήματος. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα ο Ψυχάρης και οι υποστηρικτές της δημοτικής θεωρούν την καθαρεύουσα μια γλώσσα επίπλαστη και επιχειρούν να εισαγάγουν τη δημοτική στον πεζό λόγο και να την καθιερώσουν ως επίσημη γλώσσα του κράτους. Το μυθιστόρημα, *Το ταξίδι μου* (1888) του Ψυχάρη αποτέλεσε ένα ανατρεπτικό μανιφέστο για τη δημοτική γλώσσα. Η γλώσσα του Ψυχάρη είναι μια πρότυπη ισορροπημένη δημοτική με τους δικούς της κανόνες και νόμους. Με το ανάγνωσμα αυτό, ο Ψυχάρης εισάγει μια νέα πολιτική θεώρηση στο γλωσσικό ζήτημα. Χρησιμοποιώντας μια συγκρατημένη ρητορική υπερασπίζεται τη δημοτική ως το μοναδικό και αναγκαίο μέσο για τον γραπτό λόγο και συναρμολογεί το γλωσσικό ζήτημα, με την επιβίωση και την ευμάρεια της Ελλάδας, με στόχο να διαμορφώσει μια σύγχρονη εθνική γλώσσα που θα αντανακλά την εθνική ταυτότητα μιας φιλελεύθερης και ευρωπαϊκής Ελλάδας (Beaton, 1996, σσ. 387-395, Horrocks, 2006, σσ. 627-628, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σσ. 44-45).

Ο 20^{ος} αιώνας προσδιορίζεται από την όξυνση του γλωσσικού ζητήματος, το 1901 με τη μετάφραση του Ευαγγελίου στη δημοτική, τα γνωστά «Ευαγγελικά» καθώς και την παρουσίαση της παράστασης, το 1903, στα νέα ελληνικά της Ορέστειας του Αισχύλου στο Βασιλικό Θέατρο, τα «Ορεστειακά», στα οποία συμμετείχαν φοιτητές και πανεπιστημιακοί. Τα επεισόδια του 1901, τα οποία επέφεραν νεκρούς και χτυπημένους καθώς και την παραίτηση της κυβέρνησης Θεοτόκη έδωσαν στο γλωσσικό εμφύλιο ιδεολογικές και πολιτικές διαστάσεις. Οι δημοτικιστές επικρίνονται ως μαλλιαροί, άθεοι και επίορκοι που επιχειρούν να απομονώσουν τα αρχαία από τα νέα ελληνικά. Το ζήτημα αντιμετωπίζεται πολιτικά με την υποβολή σχετικού νομοσχεδίου στη Βουλή των Ελλήνων. Αργότερα, η έκδοση του λογοτεχνικού περιοδικού *Νουμάς* αποτέλεσε τον πρόδρομο σταθμό σύζευξης του γλωσσικού ζητήματος, με τον σοσιαλισμό. Μέσα από τις σελίδες του προβάλλεται η αντίληψη ότι η μεταρρύθμιση της γλώσσας και η κοινωνική αναμόρφωση πρέπει να συμβαδίζουν και οι δημοτικιστές θα πρέπει να απευθυνθούν στο λαό και όχι στους

πανεπιστημιακούς και στην Πολιτεία (Beaton, 1996, σσ. 387-395, Horrocks, 2006, σσ. 627-628, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σσ. 44-49, Πολίτης, 2006, σ. 208, Σκούρα, 2012, σ. 3).

Η διαμάχη για τη γλώσσα λαμβάνει πολιτικές διαστάσεις. Οι δημοτικιστές διαστέλλονται σε σοσιαλιστές, οι οποίοι αντιμετωπίζουν το πρόβλημα ως μέρος ενός ευρύτερου πολιτικού προγράμματος κοινωνικών μεταρρυθμίσεων και σε συντηρητικούς οι οποίοι το θεωρούν θέμα πολιτισμού και παιδείας. Η γλωσσική έριδα πολιτικοποιείται έντονα με τον απότομο προσανατολισμό των δημοτικιστών στην εκπαίδευση. Η ίδρυση του Ανώτερου Δημοτικού Παρθεναγωγείου (1908) στο Βόλο από τον Αλέξανδρο Δελμούζο, με την υιοθέτηση της συστηματικής διδασκαλίας της δημοτικής, αποτέλεσε ένα ριζοσπαστικό πείραμα για την εποχή εκείνη. Το πρόγραμμα αυτό διακόπηκε και το 1910 ιδρύεται ο Εκπαιδευτικός Όμιλος με πρωτεργάτες τους Δελμούζο και Δημήτριο Γληνό. Ο Όμιλος συνέβαλε σημαντικά στην προώθηση της δημοτικής επί κυβερνήσεως Βενιζέλου χωρίς όμως να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις κατηγορίες για τις αριστερές του διασυνδέσεις. Αποτέλεσμα αυτών ήταν οι κατηγορίες του Μητροπολίτη Δημητριάδος για εκφυλισμό των ηθών του Παρθεναγωγείου και κατ' επέκταση, η συνταγματική καθιέρωση από τον Βενιζέλο της καθαρεύουσας ως επίσημης γλώσσας (Beaton, 1996, σσ. 387-395, Horrocks, 2006, σσ. 627-628, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σσ. 44-49, Πολίτης, 2006, σ. 208, Σκούρα, 2012, σ. 3).

Το άρθρο 107 αποτέλεσε τη μεγάλη νίκη των μαχόμενων της δημοτικής αφού παρέμεινε σε ισχύ μέχρι και την περίοδο της Χούντας των Συνταγματαρχών. Στα χρόνια που ακολούθησαν η διαμάχη για τη γλώσσα συνεχίστηκε. Με την δικτατορία του Πάγκαλου, το γλωσσικό ζήτημα πολιτικοποιείται έντονα από διάφορες συντηρητικές ομάδες οι οποίες μέσα από τη διοργάνωση ενός συνεδρίου ζητούν την τιμωρία των μελών του «Εκπαιδευτικού Ομίλου» ως εχθρών και εκμαυλιστών των ηθών, της θρησκείας, της οικογένειας, της εθνικής συνειδήσεως και της πατρίδας. Ο Πάγκαλος τους θεωρεί κομμουνιστές και διακηρύσσει ότι θα τιμωρηθούν. Παράλληλα ο Τριανταφυλλίδης με τον Δελμούζο προσπαθούν να αποδείξουν ότι ο δημοτικισμός δεν σχετίζεται με τον κομμουνισμό. Ο Γληνός προσχωρεί στο Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας και το δεύτερο εγκαταλείπει την καθαρεύουσα και υιοθετεί επίσημα τη δημοτική. Από εδώ και πέρα, η δημοτική ερμηνεύεται ως κατάδειξη της Αριστεράς, ενώ η καθαρεύουσα ως στοιχείο του συντηρητισμού και της Δεξιάς παράταξης. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Μεταξά επιδιώκεται η διάσπαση των δεσμών του δημοτικισμού με την Αριστερά. Ο Μεταξάς διατάσσει τους δασκάλους να διδάσκουν τη δημοτική στα σχολεία και αναθέτει στον Τριανταφυλλίδη τη συγγραφή μιας γραμματικής της δημοτικής που θα αποτελούσε τμήμα ενός μεταρρυθμιστικού προγράμματος. Η γραμματική του αν και εκδόθηκε στα χρόνια της Κατοχής αποτέλεσε καθοριστικό στοιχείο για την καθιέρωση της δημοτικής. Στα χρόνια που ακολούθησαν, η διαμάχη για τη γλώσσα συνεχίστηκε μέχρι την τελική επίλυση του ζητήματος η οποία άργησε κατά μια δεκαετία, λόγω της στρατιωτικής δικτατορίας του 1967 (Beaton, 1996, σσ. 387-395, Horrocks, 2006, σσ.

627-628, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σσ. 44-49, Πολίτης, 2006, σ. 208, Σκούρα, 2012, σ. 3).

Η Περίοδος της Δικτατορίας

Κατά την περίοδο της δικτατορίας, το καθεστώς των Συνταγματαρχών απαγορεύει ρητά τη δημοτική, επιβάλλει την καθαρεύουσα αποδεχόμενο όλους τους αναχρονιστικούς ισχυρισμούς του παρελθόντος και υποστηρίζοντας την άμεση συνάρτηση της με τον κομμουνισμό και την ακυβερνησία. Τα βιβλία της δημοτικής εκπαίδευσης γράφονται στην καθαρεύουσα και δημοσιεύεται φυλλάδιο από το Αρχηγείο Ενόπλων Δυνάμεων, με τίτλο Εθνική Γλώσσα, γραμμένο από τον Γενικό Αρχηγό Οδυσσέα Αγγελή. Όσοι υποστηρίζουν την κατάργηση της καθαρεύουσας και την αντικατάσταση της από τη δημοτική, κατηγορούνται για «εθνικό έγκλημα» και οδηγούνται ακόμη και στην εξορία (Beaton, 1996, σ. 402, Browning, 2014, σ. 256, Horrocks, 2006, σ. 644, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σ. 49, Λιάκος, 2017, σ. 1033).

Η σύνδεση της δημοτικής με τον κομμουνισμό θεωρείται δεδομένη και το βασικό επιχείρημα που προβάλλεται είναι ότι η δημοτική δεν έχει κανόνες ενώ η καθαρεύουσα χαρακτηρίζεται από το κύρος της αρχαίας γλώσσας. Για αυτούς η δημοτική είναι μια εκχυδαϊσμένη και αναρχική εκδοχή της αληθινής εθνικής γλώσσας. Η καθολική απέχθεια και ο έντονος αποτροπιασμός που προκάλεσαν τα χουντικά μέτρα σε συνδυασμό με την καταφανή αποτυχία τους, οδήγησαν τελικά στη κάθετη υποτίμηση της καθαρεύουσας στα μάτια της ελληνικής κοινωνίας. Η ταπεινωτική πτώση των Συνταγματαρχών από την εξουσία απέκλεισε από το στρατόπεδο της καθαρεύουσας τη δυνατότητα οποιασδήποτε νομιμοποίησης και διένοιξε το δρόμο για τη καθιέρωση της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας του κράτους το 1976 (Beaton, 1996, σ. 402, Browning, 2014, σ. 256, Horrocks, 2006, σ. 644, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σ. 49, Λιάκος, 2017, σ.1033)

Η Θεσμοθέτηση της Δημοτικής ως Επίσημης Γλώσσας του Κράτους

Με την πτώση της δικτατορίας το 1974 και τη νομιμοποίηση των αριστερών οργανώσεων και πολιτικών κομμάτων επιταχύνεται το τέλος του γλωσσικού διπολισμού των τελευταίων ενενήντα ετών. Η κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή που σχηματίζεται ενδιαφέρεται άμεσα για τη γλωσσική μεταρρύθμιση. Παρόλο που στο νέο Σύνταγμα του 1975 δε γίνεται μνεία επίσημης γλώσσας, το καθοριστικό βήμα, το οποίο αποτέλεσε τη νίκη της δημοτικής και έληξε οριστικά τη διγλωσσία, έγινε με μια Εκπαιδευτική Πράξη που επικυρώθηκε από τη Βουλή τον Απρίλιο του 1976. Η Εκπαιδευτική Πράξη, όριζε ως γλώσσα διδασκαλίας και γλώσσα όλων των διδακτικών εγχειριδίων, όλων των βαθμίδων της Γενικής Εκπαίδευσης, από το σχολικό έτος 1976-1977, τη Νεοελληνική. Σύμφωνα με τη Πράξη, ως Νεοελληνική οριζόταν η δημοτική γλώσσα που διαμορφώθηκε από τον ελληνικό λαό και από τους εθνικούς συγγραφείς, ως πανελλήνιο όργανο έκφρασης, χωρίς ιδιοματισμούς και ακρότητες (Beaton, 1996, σσ. 402-403, Browning, 2014, σσ. 256-257, Horrocks,

2006, σ. 644-645, Warburton-Φιλιπάκη, 1999, σσ. 322-323, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σ. 49).

Αρχικά κυριάρχησε μια αταξία στα σχολεία αφού δεν υπήρχαν διαθέσιμα διδακτικά εγχειρίδια και πολλοί εκπαιδευτικοί έπρεπε να απεγκλωβιστούν από τις υπάρχουσες συνθήκες διδασκαλίας. Όμως ο λαϊκός ζήλος και η άμεση προσαρμοστικότητα των εκπαιδευτικών οδήγησαν στην ομαλή πραγματοποίηση της μεταρρύθμισης. Οι δάσκαλοι κατόρθωσαν να προσαρμοστούν από μόνοι τους στη νέα εκπαιδευτική κατάσταση. Γράφτηκαν νέα διδακτικά εγχειρίδια, αρχικά μέσω τοπικών πρωτοβουλιών και αργότερα από τον κεντρικό εκπαιδευτικό οργανισμό. Με το νέο γράψιμο των νομικών εγχειριδίων της ανώτατης εκπαίδευσης στη δημοτική αμφισβητήθηκε το κοινό σκεπτικό ότι η δημοτική δεν κατείχε την αναγκαία εννοιολογική σαφήνεια για την έκθεση και τον διάλογο μιας θετικής επιστήμης. Στο Γυμνάσιο οι αρχαίοι Έλληνες κλασικοί διδάσκονταν από μεταφράσεις και εισήχθησαν νέες ορθογραφικές απλοποιήσεις. Στην παγίωση της δημοτικής συνέβαλλε και το σθεναρό πλήγμα που δέχτηκε η επιβολή της καθαρεύουσας από τη δικτατορία. Στη αντίληψη του κόσμου η καθαρεύουσα ταυτιζόταν με το δικτατορικό καθεστώς (Beaton, 1996, σσ. 402-403, Browning, 2014, σσ. 256-257, Horrocks, 2006, σ. 644-645, Warburton- Φιλιπάκη, 1999, σσ. 322-323, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σ. 49).

Μετά το 1976 η δημοτική εξαπλώνεται στον τύπο, στο ραδιόφωνο και στην τηλεόραση και αρχίζει η νομοθεσία του κράτους να συντάσσεται στη δημοτική. Ο πρώτος νόμος που συντάχτηκε στη δημοτική εκδόθηκε το καλοκαίρι του 1977 και αφορούσε τους γεωργικούς συνεταιρισμούς. Στα χρόνια που ακολουθούν οι αντιδράσεις εναντίον της δημοτικής είναι λιγιστές αφού αυτοί που εμμένουν ακόμη σ' αυτή, φοβούνται μήπως χαρακτηρισθούν φίλοι της χούντας. Το πρόβλημα, ωστόσο, δεν έχει επιλυθεί οριστικά. Υπάρχουν ακόμη διαμάχες αναφορικά με την υφή της Νεοελληνικής γλώσσας. Ορισμένοι διατείνονται ότι η Νεοελληνική που έχει θεσμοθετηθεί δεν είναι ούτε η δημοτική του Τριανταφυλλίδη ούτε η καθαρεύουσα, αλλά μια νέα σύναψη διαφορετική τόσο της δημοτικής όσο και της καθαρεύουσας. Για το λόγο αυτό θεωρούν ακατάλληλη τη Γραμματική του Τριανταφυλλίδη, που έχει υιοθετήσει η κυβέρνηση (Beaton, 1996, σσ. 402-403, Browning, 2014, σσ. 256-257, Horrocks, 2006, σσ. 644-645, Warburton- Φιλιπάκη, 1999, σσ. 322-323, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σ. 49).

Προστριβές και αντιπαραθέσεις συνεχίζουν να εκδηλώνονται σχετικά με την ύπαρξη ή μη του γλωσσικού προβλήματος και τις αιτίες αυτού. Ο Ε. Κριαράς και άλλοι διανοούμενοι επικεντρώνονται στη οργάνωση της δημοτικής χωρίς ανώφελες εκχωρήσεις στην καθαρεύουσα, ενώ άλλοι τείνουν σε μια αποδοχή της πολυτυπίας (π.χ. της *κυβέρνησης* και της *κυβερνήσεως*) και στην αποστασιοποίηση από ακραίους δημοτικούς τύπους. Οι συντηρητικοί της εποχής θεωρούν ότι η εισαγωγή ξένων γλωσσικών δανειών θα αποδυναμώσει την Ελληνική και για αυτό προτείνουν την επαναφορά των Αρχαίων Ελληνικών στα σχολεία τονίζοντας ότι έτσι θα ενδυναμωθεί η εθνική συνείδηση. Για αυτούς η Αρχαία Ελληνική έχει αναπληρώσει την καθαρεύουσα ως σύμβολο εθνικής ταυτότητας. Οι γλωσσικές διαμάχες οξύνονται με

την ανάρρηση του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία το 1981 και την εφαρμογή του μονοτονικού συστήματος, γεγονός που φανερώνει ότι οι παλιές αντιπαραθέσεις εξακολουθούν να υφίστανται. Αυτό όμως δεν αναιρεί το γεγονός ότι η διγλωσσία όλων των προηγούμενων χρόνων επιλύθηκε οριστικά με τη μεταρρύθμιση του 1976. Η δημόδης ελληνική, η μόνη γλώσσα που μπορεί να θεωρηθεί ως η συνέχεια και φυσική εξέλιξη της αρχαίας αττικής μέσω της Αλεξανδρινής και Βυζαντινής Κοινής, κατόρθωσε τελικά να κατακτήσει τη θέση της ως γλώσσα του προφορικού και γραπτού λόγου. Με την θεσμοθέτηση της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας του ελληνικού κράτους κατάπαυσε πλέον το επί είκοσι αιώνων περίπου φαινόμενο της διγλωσσίας και λύθηκε το δεινό γλωσσικό ζήτημα που καταπόνησε την ελληνική παιδεία και κοινωνία (Beaton, 1996, σσ. 402-403, Browning, 2014, σσ. 256-257, Horrocks, 2006, σσ. 644-645, Warburton-Φιλιπάκη, 1999, σσ. 322-323, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σ. 49).

Συμπεράσματα

Το γλωσσικό ζήτημα είναι η διαμάχη για την ορθή ή την επιθυμητή μορφή της γλώσσας. Η διαμάχη αυτή που ταλαιπώρησε τον ελληνισμό για δυο σχεδόν αιώνες έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα. Από το 1^ο αι. π.Χ. εμφανίζεται μια αρχαϊστική διάθεση, ο Αττικισμός που κυριεύει όχι μόνο τους ειδωλολάτρες αλλά και τους Πατέρες της Εκκλησίας. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία ασπάζεται την αττικίζουσα ως γλώσσα της διοίκησης. Μέσα από τις πολιτισμένες διαμάχες της εποχής του Νεοελληνικού Διαφωτισμού διαμορφώθηκαν οι συνθήκες που καθόρισαν την έναρξη του γλωσσικού ζητήματος στη νεότερη εποχή. Ο μαχητικός χαρακτήρας του γλωσσικού ζητήματος αναφέρεται στο έργο του Αδαμάντιου Κοραή ο οποίος προτείνει μια μέση οδό, αυτή της καθαρεύουσας. Κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα το γλωσσικό ζήτημα αποτέλεσε αντικείμενο έντονων αντεγκλήσεων ανάμεσα σε δυο ιδεολογικά διαφορετικούς κόσμους. Οι οπαδοί της καθαρεύουσας πιστεύουν πως είναι η καταλληλότερη για να εκφράσει τον εθνικό πολιτισμό και θεωρούν τη δημοτική ως εκχυδαϊσμό αφού απομακρύνει τον λαό από την εκκλησία και την αρχαιότητα ενώ οι δημοτικιστές πιστεύουν πως η καθαρεύουσα είναι μια άκαρπη ιστορική προσπάθεια και ότι η γλωσσική μεταρρύθμιση αποτελεί μια επουσιώδη εθνική και παιδευτική ανάγκη. Στην πραγματικότητα υπάρχει μια ελληνική γλώσσα η οποία ακολουθώντας μια εξελικτική πορεία από την αρχαιότητα έως σήμερα αποδεικνύεται πως είναι μια και ενιαία (Beaton, 1996, σσ. 36, 374, Tonnet, 1995, σ. 178, Λόντου-Κοτρώτσου, 2004, σ. 40, Σκούρα, 2012, σ. 1, Στέση & Ξούριας, 2015, σ. 63).

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Ανδριώτης, Ν. (2003) *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας: Τέσσερις Μελέτες*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Βούρτσης, Ι. (1999) Εξέλιξη και Διάλεκτοι της Ελληνικής Γλώσσας. Στο *Εισαγωγή στον Ελληνικό Πολιτισμό: Η Έννοια του Πολιτισμού Όψεις του Ελληνικού Πολιτισμού*, τ. Α, σσ. 247-309. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών.
- Γιαννόπουλος, Ι. (2000) Γλώσσα και Παιδεία στο Βυζάντιο. Στο *Εισαγωγή στον Ελληνικό Πολιτισμό: Σημαντικοί Σταθμοί του Ελληνικού Πολιτισμού*, τ. Β, σσ. 329-359. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών.
- Καζάζης, Ι. Ν. (2017) Αττικισμός. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Ιστορία της ελληνικής Γλώσσας: Από τις Αρχές έως την Ύστερη Αρχαιότητα*, σσ. 958-966. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Καλόμαλος-Αθανασόπουλος, Θ. (2002) Μια Λειτουργική Προσέγγιση στο Γλωσσικό Ζήτημα. *Τετράδια: Πολιτικού Διαλόγου, Έρευνας και Κριτικής*, 47: 56-64.
- Καλοφορίδης, Β. (2014) Ταυτότητα, Μετανάστευση και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στη Σύγχρονη Ελλάδα». *Επιστημονικό Εκπαιδευτικό Περιοδικό «εκπ@ιδευτικός κύκλος»* 1(2): 119-216.
- Κιτρομηλίδης, Π. (2009) *Νεοελληνικός Διαφοτισμός*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Κορδάτος, Γ. (1973) *Ιστορία του Γλωσσικού μας Ζητήματος*. Αθήνα: Μπουκουμάνης.
- Λιάκος, Α. (2017) Γλώσσα και Έθνος στη Νεότερη Ελλάδα. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας: Από τις Αρχές έως την Ύστερη Αρχαιότητα*, σσ. 1023-1034. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Λιαπής, Β. (1994) *Γλώσσα η Ελληνική: Από τη Γλωσσική Θεωρία στη Διδακτική Πράξη*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.
- Λόντου-Κοτρώτσου, Τ. (2004) Το Ελληνικό Γλωσσικό Ζήτημα. *Επιστημονικό Βήμα* 3: 40-56.
- Μαλαφάντης, Κ. Δ. (1996) Απόψεις του Α. Κοραή για τη Διδασκαλία της Γλώσσας. *Παρνασσός: Φιλολογικό Περιοδικό*, τ. ΛΗ, σσ. 180-190.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2002) *Συνοπτική Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.
- Πεχλιβάνος, Μ. (1999) Η Πολυγλωσσία των Φαναριωτών». Στο Μ. Ζ. Κοπιδάκης (επιμ.), *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, σσ. 226-227. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
- Πλακογιαννάκης, Κ. Ε. (2002) *Δημόσιος και Ιδιωτικός Βίος και Πολιτισμός των Βυζαντινών: Γλώσσα - Γράμματα - Παιδεία - Ύμνογραφία - Χρονολογικό Σύστημα*. Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος.
- Πολίτης, Λ. (2006) *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Σκούρα, Λ. (2012) Γλωσσικό Ζήτημα και Εκπαίδευση κατά το Πρώτο Μισό του 20^{ου} Αιώνα. Στο *Πρακτικά του Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.)*, 6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο, 5-7 Οκτωβρίου 2012, σσ. 1-13. Αθήνα.
- Στέση, Α., Ξούριας, Γ. (2015) *Νεοελληνική Γραμματεία 1670-1830*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Τσαντσάνογλου, Κ. (1999) Αττικισμός και Αντιαττικισμός. Στο Μ. Ζ. Κοπιδάκης (επιμ.), *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, σσ. 114-115. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.
- Τσοχατζίδης, Σ. Α. (2017) Η Γέννηση της Γλώσσας. Στο *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας: Από τις Αρχές έως την Ύστερη Αρχαιότητα*, σσ. 105-113. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- Φραγκουδάκη, Α. (1996) Καθαρεύουσα-Δημοτική: Τα Ιδεολογικά Αίτια της Ιστορικής Διαμάχης για τη Γλώσσα. Στο *Η Ελληνική Γλώσσα*, σσ. 29-37. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ; Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Beaton, R. (1996) *Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Beck, H. G. (2007) *Ιστορία της Βυζαντινής Δημόσιας Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Browning, R. (2014) *Η Μεσαιωνική και Νέα Ελληνική Γλώσσα*. Αθήνα: Παπαδήμας.

- Horrocks, G. (2006) *Ελληνικά: Ιστορία της Γλώσσας και των Ομιλητών της*. Αθήνα: Εστία.
- Tonnet, H. (1995) *Ιστορία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Warburton-Φιλίππη, Ε. (1999) Η Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση του 1976. Στο Μ. Ζ. Κοπιδάκης (επιμ.), *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, σσ. 322-323. Αθήνα: Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

Αγγλική

- Babinotis, G. (1979) A Linguistic Approach to the Language Question». *Byzantine and Modern Greek Studies* 5(1): 1-16.
- Ferguson, C. A. (1959) Diglossia. *Word* 15(2): 325-340.
- Pappageotes, G., Macris, J. (1964). The Language Question. *Word* 20(sup2): 53-59.

The Language Issue and its Consequences in Greek Language and Education

Vasilios Kaloforidis

Librarian

University Ecclesiastical Academy of Thessaloniki, Greece

The language problem in the Greek language begins during the ancient times with the well-known tendency of Atticism. In modern times, the language problem has developed into a confrontation among different interest groups regarding which version of Greek will become the national language, with negative consequences affecting all areas of social and intellectual life in Greece. The controversy that emerged in Greece in the beginning of the 19th century over the choice of the nation's official language, either the demotic Greek (modern vernacular) or the cultivated imitation of Ancient Greek (Katharevousa) was the language issue. The linguistic issue has affected Greece from the pre-revolutionary years, throughout the establishment of the Greek State and continues until the present day. The aim of this paper is to present and approach the main aspects of the language issue, focusing on three different time periods: antiquity, the Byzantine (medieval) era and modern Greece, emphasizing the negative impact that this particular controversy had on language and education.

Keywords: *modern Greek language, language issue, Katharevousa, demotic Greek language*